

De iudicib⁹ et testib⁹

Requaz dicam

A de pcessu iudicij. Notandū est qd sit iudiciū. qd sūt species iudicij. et q sūt psonē q debēt p̄sistere i iudicio. Un iudiciū ē act⁹ triū psonaz. s. iudicis. actoris. et rei in iudicio p̄sistentiū. Alie psonē enā qñ/ qz sūt necessarie i iudicio. vt sūt testes. aduocati. assessores. et procuratores. ⁊ auditores. Iudex est q iudicat de cā. Et dī q ius dāns v^l dīctās vel dīcēs Et dī a iusticia. qz dīcē iustus alias nō est iudex.

Tres sunt spēs iudicis.

Ordinarij sūt q habēt ppriā iurisdicōez vt decani prepositi et epi. **D**elegati sunt q vtunt iurisdicōe aliena. et q iudices sūt dati a papa vel legato ipi⁹. **D**elegat⁹ aut a pncipe subdelegare potest. **A**rbitri sūt i quos ptes de p̄sensu cōmuni cōpromittūt.

Tria sunt que impediūt aliquem esse iudicem.

Natura prohibet surdum mutū ⁊ furiosum esse iudicem.

Lex prohibet irregularem ex cōmunicatiōe hereticū paganū esse iudicem.

Seruus et mores pbibent mulieres eē iudices ppter earū inconstantiam.

Condiōnes iudicis. **I**ust⁹. veridic⁹. discret⁹. eloquiosus.

Causa causabilis debet iudex fore talis.

Actor est q agit causam contra aliquem in iudicio.

Reus est q quē agit in iudicio. Et dī re⁹ nō a reatu s. a re sup qua agit.

Item excōicat⁹ nō p̄t eē actor l⁹ pcurator qz nō hz psonā standi in iudicio p̄ se. sed per aliū in respondēdo s. nō in agendo.

Testis ē q testimonij pbibet in iudicio. Unde nota q sūt septē q pbibēt aliquē esse testem.

Conditio. vt si aliqz est seruilis p̄ditōis. talis nō p̄t eē testis in cā criminali. vt vbi de furto vel homicidio agit.

Seruus. ergo mulier non potest eē testis in causa criminali.

Etas. ergo puer nō p̄t esse testis.

Discretio. ergo fatu⁹ non p̄t esse testis in

causa criminali. nec furiosus.

Fama. sic infamis non potest esse testis nec viciosus.

Fortuna. ergo infortunat⁹ vel paup nō potest. qz p̄sumit q ppter ipi⁹ paup̄tātē per munera sit corrupt⁹. Et h̄ intelligendū est d⁹ vilib⁹ hominib⁹ pauperib⁹. qz paup bone stus potest esse testis.

Fides. ergo infidelis nō potest esse testis vt hereticus vel paganus. **V**ersus.

Conditio. seruus. etas. discretio. fama.

Et fortuna. fides. in testib⁹ illa requirēs.

Adbuc sūt aliq modi pter iā dictos qbz aliqz repellit a testimonio. qui patēt in his metris.

Et clericus laicum fugiat et viceuerso.

Et p̄sanguinei pariterqz domestica turba.

Et locus et temp⁹ annumerant eis.

Unde p̄sanguinei iter se nō p̄nt testificari. **S**erui et ancille siue familiares testimonij p dño dare nō p̄nt. **L**aic⁹ p̄ clericū n̄ potest

Item testes debent deponere. i. testificari de aliq loco vel tpe. **A**duocat⁹ siue pcurator ē q defendit causam pro p̄cio.

Mlura impediūt aliquē esse pcuratorem.

Infamia. seruitus. cecitas. puericia. monachus. irregularitas. **M**onach⁹ in potest aduocare si abbas su⁹ libi imperat. vel si est causa sue ecclesie. **I**dem est iudiciū de canonicis regulari. **U**nde. **S**urd⁹. cec⁹. mut⁹. v^l ppetu⁹ furiosus. **F**emina. vel seru⁹. infans. vel minorēnnis. **P**ublic⁹ atz pugil. male credens. religiosus. **P**act⁹ ⁊ abnegans nō abneganda sacerdos. **I**tem sacerdos n̄ potest aduocari nisi in causa propria vel in causa sue ecclesie. vel in causa iuncte persone. id ē fratris. sororis. vel nepotis. zc. **I**n cā misera bilis p̄sone vel vidue. orphani vel ceci.

Item qui pcurare nō possunt.

Testis. assessor. paciscens. reus. et iudex.

Actor. ⁊ auditor. cōmēdator. sūt ista require

Procuratores. doctores. sūt ista sociabiles.

Rustic⁹. n⁹ miles. mlier. nec nō minorēnnis.

Pauper. bannitus. nō pcurare debent.

Assessor q assidet in iudicio iudicis. ⁊ instruit eum si forte iudex est imperu⁹. **P**rocurator

Processus iudicii

est ille q̄ de mādato dñi sui negociū vnū vel plura suscipit pagenda. Item aliq̄s p̄hibet esse p̄curator multis modis v̄ multis de causis. vt si est mulier. miles. excōdicatus. vel irregularis. puer. vel rustic⁹. vt d̄r in versibus. Rustic⁹ nec miles. ¶ Auditor est cui aliq̄s certus articul⁹ audiend⁹ vel examinandus a iudice committit. vt in receptione testium. Et h̄ de p̄sonis q̄ debent sistere in iudicio. q̄ dicta sufficiat.

¶ Sequitur de ordine et processu iudicii.

Reus citari debet

Ra iudice et eo veniente ad iudiciū libell⁹ offerat ab actore. q̄ oblato inducie deliberandi dant ip̄i reo. in q̄b⁹ deliberare debet an velit contendere vel liti cedere. Finis inducijs reus venire d̄r ad iudiciū. Et si ei nō p̄perat exceptiōes p̄ q̄s possit declinare. i. effugere iudiciū. Rēdere tenet actor sup̄ petitōe sua affirmādo vel negādo illud q̄d actor p̄ eū p̄posuit siue p̄ponit. Et ista affirmatio vel negatio d̄r litis p̄testatio. litem cōtestata. p̄standū est iuramētū calūnie a partib⁹. Quo p̄stuo p̄tes. i. actor et re⁹ interrogant a iudice super causa p̄ncipali. Deinde p̄tes debet p̄ducere testes et instrumenta. ad p̄bandū intentiōes suā. post h̄ publicāda sūt dicta testiū in iudicio p̄nib⁹ p̄nib⁹ sup̄ q̄bus dictis disputat. Quib⁹ publicatis et instrumentis adhibitis ab vtraq̄z p̄tū et allegatōnib⁹ factis ab aduocat. p̄tū seu etiā ab ip̄is p̄nib⁹. iudex d̄r motum animi sui informare p̄m dicta testiū et instrumentorū p̄m rōnes aduocatoz et allegatōnes. Deinde iudex cū inspererit aut discusserit merita cause plenissimē d̄r ip̄m negociū terminare p̄ sniaz diffinituā. ¶ His omib⁹ p̄missis cū iudex fuerit sufficienter instruct⁹ de meritis cause descideret d̄r cām p̄ sniaz diffinituā. vt supra. Et q̄ si iniq̄ aut iniusta fuerit poterit iudicat⁹ appellare. ¶ P̄dicti p̄cessus in his habet v̄sib⁹. Primo reum citat post hoc fert illi liber. Inducie dantur post hoc de req̄z petita. Lis contestat sequit calūnia parnis. Querunt testes ac instrumenta sequunt.

¶ Produci manifestant sup̄ his placite. Diffinitiva post hec sententia datur. Quem mala si fuerit dat appellatio parni.

¶ De citatione.

Primo videndū

P est de citatiōe. Nam citatio ē vocatio rei ad iudiciū. Et p̄ncipūm cause ita q̄ post ipsam causā d̄r incepta p̄m ius canonicū. Cū si iudex citet aliquem et ille citat⁹ pendēte citatiōe trāstert se ad aliā iurisdicōē. i. ad iudiciū alteri⁹ iudicis. P̄te nō p̄r declinare iudiciū p̄mi iudicis. q̄ p̄uētus est citatiōe. ¶ Notandū q̄ citatio d̄r fieri trib⁹ edictis quoz q̄libz reus vocat⁹. vt respōdeat l̄ q̄d meli⁹ ex cā p̄ fieri vna p̄p̄tione ita q̄ re⁹ p̄mo p̄p̄tione cōpareat vel rēdeat. ¶ Notandū est q̄ iudex delegat⁹ a papa vel a legato citat aliquē p̄emptoria citatiōe. citatiō n̄ debz inferre autenticū dñi pape vel legati in p̄p̄a forma ip̄i. h̄ modo. H̄. dei grā. de can⁹ maioris ecclesie leodiē. iudex a domi⁹ no papa delegat⁹ tali sacerdoti Salutes in dñō lrās dñi pape recepim⁹ in hac forma. Alexander eps seru⁹ seruoz dei dilecto filio decano talis ecclesie Salutē et aplicam b̄ndicōnes. Sua nobis. H̄. de tali loco querela mōstrauit q̄. H̄. de tali loco et q̄dā alij canonici et laici talis ciuitatis in q̄dam sūma pecunie vel possessione et alijs reb⁹ iniuriati et d̄. i. sup̄ certis debitis. Idōq̄ discretiōi tue p̄scripturā apostolicā mādā q̄ten⁹ p̄nib⁹ puocatis audias cām et appellatiōe remota suo debito sine descidas cāq̄ decisione facias et discernes p̄ cēsura ecclesiasticā firmiter obfuare. Testes vō si q̄ intermian. i. citati se grā odio vel amore vel timore subtraxerint censura simili cogas veritati testimonium p̄hibere. Datum. zc. ¶ Hui⁹ ergo mandati aplici auctoritate i hac p̄te nob̄ delegata i virtute scē obediētie districte p̄cipiēdo mādā q̄ten⁹ d̄r. H̄. et socios ad nrāz p̄emptorie citatis p̄ntiā. vt p̄ria feria q̄rta p̄ festū. H̄. corā nob̄ in tali loco cōpareat. Et. B. cui⁹ b̄ legitime respōsur⁹.

¶ De feriis in quibus nō habētur iudicia.

Exceptio peremptoria

Dicitur hoc iudicium
est quod iudex non debet aliquem citare tpe
feriato. Sicut autem triplices ferie. scilicet so-
lennes, rustice, et repentine. Solennes sunt que iuro-
ducte sunt ob reverentiam dei et sanctorum. ut sunt di-
es festi que ipsius solet celebrare. In his feriis
non valet citatio facta a iudice. nec processus iudi-
cij factus vel habitus. nec sententia lata. ut si iudex ci-
taret vel sententiam ferret in his feriis saltem nisi
fuerit de consensu partium. Rustice ferie sunt que iuro-
ducte sunt propter necessitatem bonorum. ut tempus messium
vel vindemiarum. et tunc quiescere debet strepitus iudi-
cij. iudex tamen potest citare si de consensu partium fuerit.
et etiam procedere in causa in feriis rusticis. Repen-
tine ferie vocantur que aliquis princeps introduxit
propter diem natiuitatis filie vel sui. ut qui tunc triu-
phauit cum inimicis suis et obtinuit victoriam.
Et hee ferie non sunt in usu.

Reus citatus aut
compareret aut non. Si non compareret et
summaciter se absentat excoicatus
est propter summaciam. Iudex autem qui eum excoicat
sic scribit. B. di. gra. decanus talis loci. iudex
vnicus a papa constitutus presbytero talis loci. Sa-
lute in domino. Quoniam B. miles vester parro-
chianus citatus est coram nobis ad instantiam. Illi ci-
ues monasterium. auctoritate prefignata que cum
nec per se nec per alium die prefixo sibi comparere ci-
rauit summaciter repulsum. et propter summaciam
excoicauimus. Quapropter mandamus vobis
quatenus ipsum singulis diebus officii et festiuitatis
benedictionem in ecclesia vestra publice nunciemus. Datum. etc.
Si vero citatus compareret si preuenit sibi exceptiones
potest excipere. Unde videndum quod sit exceptio.
Exceptio est actionis exclusio. et est quedam de-
fensio per quam reus intendit se defendere.
Et quedam est dilatoria quedam peremptoria.
Dilatoria dicitur quia per eam differtur et impeditur causa. et
quatenus ponitur per iudicem. quatenus per suam iurisdictionem.
quatenus per actorem et procuratorem actionis. quatenus per re-
um qui aliquem citat est. Contra iudicem sic exci-
pit reus dicens. Non potestis esse iudex meus
estis seruilis potestas. vel infamis. vel excom-
municatus. vel suspectus mihi ex certa ratione co-
gratus inimicus meus. vel consanguineus aduer-

sarii mei. sic superius dictum est. Contra actorem
sic excipiat reus dicens. Vos non potestis esse
actor per me. quia estis excoicatus. ergo non habetis
personam standi in iudicio. Eodem modo excipiat
reus per procuratorem actionis quod sit excoicatus.
Contra iurisdictionem iudicis sic excipiat re-
us. non potestis me citare. quia non sum de foro ve-
stro. Ego enim sum de diocesi. moguntina. vos de dio-
cesi. coloniensi. hec exceptio valet per iudicem ordi-
narium. sed non per iudicem delegatum qui est delegatus
pape. quia ille potest citare ex aliena diocesi. Contra
tempus sic excipit qui tpe citatus non potuit iure
citari. quia feriatus fuit. unde peto quod condennetur
pariter aduersam in expensis.

Exceptio peremptoria.

Peremptoria exce-
ptio est que probata perimit causam et in-
tentionem actionis. verbi gratia. ut si re-
us dicat per actorem. Tu petis a me marcas quas te-
nebar sed iniuste iure mecum pactum de non pete-
do. id est quod non peteres a me debui. hoc facto re-
us soluit ab instantia iudicii et actioni imponat
silentium perpetuum illi cause. Sed reo citato ve-
niente ad iudicium si non prepetant ei exceptiones
prodictas rindere tenet actorem. sed prius certificandum
est super quo impeditur ab actore. unde offerri debet ei
libellus in quo certificandum est. ut dicit canon et
decretum offerat ei libellus qui ad iudicium est vo-
catus. xxj. dierum gaudeat inducis in quibus deli-
berat se prout velit contendere an liti cedere.
Videndum est igitur quod libellus quo sit for-
mandus. unde alius est libellus ecclesiasticus
qui datur in criminalibus causis. alius puenialis
et est scriptura puenes personam iudicis rei et acto-
ris et rem que petitur et causam petendi. Formatur ei
sic. Bene. etc. Ego cuius talis propono in genere
quod tradidi domino. B. militi. de tali loco. xx. mar-
cas puri argenti quas mihi soluere promissum est. pri-
mo festo pasce transacto quod adhuc non fecit.
unde peto quatenus ipsum ad soluendum dictas pe-
cunias compellatis per vestram diffinitiuam. hoc in
saluo iuris beneficio. addendi. minuendi. mu-
tandi. declarandi. prestor etiam expensas meas
mihi esse soluendas facias in lite et extra lite et
adhuc faciendas. Et nota quod libellus puenialis
dicitur quia per ipsum reus puenit ab actore et debet hunc

per libellum

per exceptio de summacia

Litis contestatio

libellum actor offerre iudici et iudex offerat ipm reo. quo oblato iudex dabit reo inducias deliberandi. In quibus se deliberet an velit ptere an liti cedere. Et nota q libellus nō debet esse obscurus. Si enī obscurus fuerit reus petet sibi declarari. verbi grā. Si petat actor a reo. xx. marcas petat sibi declarari. cuius monere fuerint. Item si petit actor agrū vel vineam reus faciat sibi declarari quis sit talis ager. vel ubi situs est. &c. **N**otandum est q causa petendi quare tales rem petat actor. expmenda est ut p̄dictum est. **I**do qntā cūqz rem actor petat a reo. ipse debz expmēre cām quare eam petat. verbi grā. Domine iudex ego. h. talis ciuis ante signat⁹ p̄pono coram vobis q. A. miles talis quendaz agrū in tali loco suum violenter occupat vlt detinet q iure hereditario vel titulo emptionis ad me spectat. quare peto quaten⁹ p̄dictum. Ad restitutiōnē p̄dicti agri cū fructibus inde receptis cōpellatis. In libello exprimis causa petendi cum dī. q iure hereditario vel emptionis titulo ad me spectat. Et h libello cōventionali in iudicijs dicta sufficiunt.

Litis contestatio.

In iudicijs inducijs de liberandi ptes scz actor et reus ad iudiciū redeunt et reus respondet libello dīcēs sic. **D**ñe iudex sīm q actor petit a me vel pponit pira me nego ita esse vel cōfiteor ita esse. bñ dī negatio vel affirmatio ipi⁹ rei vocat lit. p̄test. **U**ndē liti p̄testatō sic describit. Est p̄ncipium p̄ncipalis negocij. i. cause ad suū iudicem hinc inde facta narratō. Sit enī liti p̄testatio p narratiōnē actoris ppositam vel obiectaz. vnde si actor dicat et p cōtradictiōem rei oppositaz ad reum. Tu tene ris mibi decem marcas. et reus dicit. non teneor. p bec vba liti p̄testat. Et nota q omēs dilatorie exceptiōes et p̄cipue iudicis recusatio debent p̄poni a reo ante lit. p̄test. post lit. p̄test. non audiūt. Nec p̄nt p̄poni. qz lit. p̄test. videt in eū p̄sensisse. **U**nde si reus vult excipere pira actoris vel pcuratoris actoris et contra rescriptum e⁹. i. pira lras papales vlt alias

lras quascūqz. h debet facere ante lit. p̄testa. Et maxime in p̄ncipio liti statim debz excipere pira psonā iudicis si sibi suspectus est. et debet recusare ipm taliter tanqz sibi suspectum ante lit. p̄test. postea nō potest nisi cā actoris ipi⁹ p̄us sit finita. vnde qñ actor reo offerit libellum ad cōueniendū eum reus si vult ipsum actorem reconuenire potest. et debet etiam libellū offerre actori ad reconueniendū eum.

De iuramēto calūnie.

Ite contestata ac

Itor et reus statim iurare debet dī calūnia. et h vocat iuramētū calūnie cum qz iurat q bona fide et sine dolo agat et respondeat. et si est actor agat. et si est reus respondet. Et est calūnia falsa p̄ntio l' actio. Et inde dī iuramētū calūnie et subaudiatur vitandū. **S**ensus enī est iuramentū calūnie vitandē. scz qz partes debent vitare calūniā iniustā accusatiōnē vel actionē. ut dictū est. hoc iuramētū immediate p̄stari debet post lit. p̄test. Et forma b⁹ iuramētū si est actor iurabit ut credat se habere iustā actiōez similiter reus. Item iurabit uterqz ut interrogat⁹ a iudice nō negabit dicere verū. nec ut detur scienter falsa p̄batio. nec petat fallā dilatiōnē. nē frivola. id est. inducias p̄ eo ut cā dilate. Item iurabit uterqz. id est. actor et reus. q nec dedit nec dabit nec p̄misit nec promittet aliqd ut ferat sententia p̄ eo. et sic iurādo ponat manū suā supra librū. **H**ec forma iurandi de calūnia in his verbis continet. **I**llud iuretur q lis sibi iusta videtur. Et si queratur verum non inficietur. Nil promittet nec falsa probatio detur. **U**lis tardet dilatio nulla petatur. **S**i vō actor iurare noluerit hoc iuramētū pena erit q cadit a causa. i. nō possit agere. **P**ena vero rei nolentis iurare est ut p cōfesso habeat. i. reputet ita reus ac si cōfessus esset. **H**oc iuramētū id est inuentū ut bo mines b⁹ iuramētū metu nō facilius iurent nisi credant se iustā habere causas. **I**dosqz p̄stū est iuramētū calūnie a partibus ut dictum est. interrogande sup partes. et debet

De iuramento calumnie

aduocati partiū ferre illas interrogationes
verbi gratia. **A**duocat⁹ actoris rogabit iu-
dicem q̄ interrogat quo iure reus possideat
agrum talem vel vineam. si reus responderet
q̄ iure hereditario. interroget⁹ alteri⁹ q̄s ille
fuit cui successit in tali re tanq̄z beres. **I**tem
si reus respondeat q̄ titulo emptōis res pos-
sideat. interroget⁹ a quo emit et p̄ quanto p̄-
cio et vbi et coram quib⁹ et pro qua moneta
Et omēs responsiones scribende sūt ab ad-
uocato actoris. similiter aduocat⁹ rei dicat
iudici q̄ interroget actorem quo iure petat
rem ab reo. si tunc actor⁹ respondeat q̄ titulo
emptōis vel donatōis talem petat similiter
interroget⁹ a quo. et breuiter q̄cquid respon-
deat actor ad interrogata rei. scribendū ē ab
aduocato rei. vnde si qd̄ tunc reus cōfessus
fuerit in iudicio quod est contra seipsum p̄
conuictio habeat. si vero reus negauerit qd̄
actor affirmat actori conuenit probatio. id
est p̄bare debet q̄ ita sit vt dicit.

Alicui noceat sua confessio multa sūt
necessaria. vt pater in huius modis.

Ad actorē. sponte. sciens. q̄ se ius sit. et hostis.

Certū. nec nata. fauor. lis. ius ne repugnet.

Dicit maior. q̄ si aliquis infra. xv. annos
p̄fessus fuerit p̄tra seipsum nō sibi p̄iudicat

Dicitur sponte. q̄ cōfessio p̄ metum extorta
nō nocet. nihil enī ratū esse potest qd̄ metu ex-

torquet. **D**icitur sciens. q̄ si aliquis fuerit cō-
fessus p̄ errorem p̄tra se et probz se errasse nō

nocet ei. **C**ontra se dicit. q̄a credit tantūz ali-
cui confitenti p̄tra seipsum sed nō pro seipso

Ius sit ideo. q̄a cōfessio facta in iure. in iu-
dicio et coram suo iudice nocet nō extra iu-
diciū.

Hostis ideo dicit. q̄a absente hoste. id
est aduersario vel procuratore suo si fiat p̄fessio

nō nocet p̄fidenti. **C**ertū ideo dicit. q̄a si ille
q̄ p̄fiteat nō dat certā responsionē sed incertā

et obscuram de aliqua re non valet cōfessio
Natura ideo dicit. q̄a si petat aliquis aliqd̄ quod

est p̄tra naturam nō nocet. verbi gratia. Si
aliquis dicat esse illum filiū illi⁹ q̄ est senior eo.

vel dicat istū esse seruū suū q̄ p̄ bienniu fuit
mortu⁹.

Fauor dicit ideo. q̄ si aliquis nobilis ē
liber per errorem suū et simplicitatem suāz cō-
fiteat se esse seruū non nocet ei dum p̄bat cō-

trariū. et hoc in fauorem libertatis. q̄a liber-
tas est res valde fauorabilis. **L**is ideo dicit
q̄a si aliquis p̄fiteat sup̄ aliqua re de qua nō est
lis. nō nocet ei confessio. verbi gratia. **T**u
petis a me agrum. ego dico. domus mea nō
est. hec mea p̄fessio non nocet. **I**us ne repu-
gnat dicit. q̄a ius non patit q̄ iudeus habeat
seruum christianū vel christianam ancillāz
vel sup̄ eis aliquid confiteat. **N**ota q̄ iste in-
terrogationes non semp̄ solent fieri nec vbi
q̄z locorum. sed sepius pretermittunt ab ad-
uocatis.

Redictū est quid

P sit iuris q̄n reus in iudicio cōfiteat.
Consequenter videndum est quid
sit quando reus negat qd̄ actor p̄ponit con-
tra eum. verbi gratia. **S**i actor petit agrum
quem scit esse suū et reus negat ip̄um esse ac-
toris. actori incumbit p̄batio. vnde p̄batio ē
ratio rei dubie faciens fidē p̄ argumentum
cū iuramento.

Sex sunt spēs p̄batiōis

Per euidentiam fa-

P cti. vt si clericus habet pueros i do-
mo. probat p̄ euidentiam facti dei

continentia **P**er aspectū corporis probat
aliqd̄. vt si aliqua dicat se corruptam a viro

p̄ vim. et mulieres p̄ aspectum illi⁹ instrumē-
ti probant eam esse virginem. **P**er famam

probat aliquid cum fama omnīū vicinorū
de aliqua re concordat. **P**er p̄sumptionem

p̄bat aliquid q̄n vehementer aliqd̄ p̄sumit
vipera. si videt solus cum sola. nud⁹ cū nu-
da. p̄sumitur q̄eam cognouit carnaliē.

Et illa species subdividit postea. **P**er iuramē-
ti dilatiōem. q̄n vna pars alij defert vt iuret

aliquid quia sit vel q̄ non ita sit. **P**er testes
aliquid p̄bat. et h̄ p̄batio maxie valet.

Et nota q̄ oēs p̄nt eē testes exceptis quibusdam
q̄ p̄hibet. vt seru⁹. mulier. iunior. xiiij. annis

indiscret⁹. fatu⁹. paup̄ in honest⁹. infamis.
beretic⁹. sarracen⁹. iude⁹. p̄ sanguine⁹.

Isti iter se et p̄ se testificare nō p̄nt. **I**te sui et ancille
et familiares nō p̄nt testificare p̄ dñis suis. et

laic⁹ p̄ clericū. **D**ecoia habita sūt supra.

Species presumptōis

¶ Multe sūt spēs presumptōis.

Presumptio temeraria insufficiens est et repellit a iudice nec debet mouere animū iudicis. Vbi grā. Si virum videro cū muliere loquentē. et si psumo qd coitu scz. si sic psumo. psumptio talis temeraria ē. Probabilis psumptio est vnus modus q surgit ex suspitione vel fama. sz iudex nō debz eam seq̄ ita q pro babuliter ipam ferret p̄ aliquē. Violēta psumptio q surgit ex reb⁹ verisimilib⁹. vbi grā. Si creditor reddit alicui pignora sua creditur q ipe creditor fuit solus de pecunia sibi debita. Et illa psumptio inducit iudicē ad sententiandū nisi pbeť p̄rariū illi⁹ psumptiois. Necessaria psumptio. vt si mulier aliq spon te cohabitāt alicui viro. et post dicit q iura nupserit ei. psumit q in eū p̄senserit. De con similib⁹ idem est iudiciū.

In iudiciis notandū q in qualibet causa duo testes idonei sufficiūt. qz in euangelio dicit. In ore duorum vel trium stabit omne testimoniū. Unde testimoniū vnus nō valet in causa. Et nota q testes nō sūt introducēdi i iudiciū nisi post lit. p̄st. Item testes debent iurare alis nō credit eis. Et talis erit forma iurandi. scz q isti testes dicāt veritatē. et nullā interponāt falsitatē de omni questōe sup qua interrogent quoties interrogati fuerit a iudice. et q iurēt vferant testimoniū non p aliq p̄cio. amicitia. odio. vel aliq lucro qd babuerūt vel habituri sunt. Postqz iurauerūt sic testes iudex ducat eos in locū secretū. et examinabit eos singulos simul. vel quēlibet p se. ita q vn⁹ nō audiat aliū. et q singulorū responsiones scribāt. Iudex aut interrogabit singulos testes interfuisse tali loco facti. et si ille dicit q sic. interrogandus est alter similiter. et vter⁹ interrogand⁹ est in q loco et in q die et in qua parte anni. et q̄t anni trāf acti. Item corā qb⁹ factū sit. de his et alijs circūstantijs interrogabit eos iudex. Et sic scribunt dicta testiū. Itē sic interrogat⁹ sup causa q inter tales fēf iuratus sic respondit

q. B. emit talem rem ab. Itē. pro decē maris talis monete et tres anni sūt elapsi q emit. et q eoz duo scz. B. et. Itē. interfuerit interro gatus in q loco. in tali loco dicit. interrogatus qua hora diei. dicit circa meridiē. Interro gat⁹ si ipe interfuerit. dicit q sic. et de alijs circūstantijs p̄ querere iudex si voluerit. Et si mulier interrogand⁹ est secund⁹ testis et alij si sint plures. Et quicqd vnusquisqz dixerit scribendū est. vt de p̄mo dixim⁹. Vicius testi um sic scripsit iudex debet p̄figere terminum ad publicandū vel manifestandū dicta testi um. q die adueniente publicent dicta testiū in iudicio vtraqz p̄te p̄sente. q̄a regula est q publicatōes testiū debēt fieri vtraqz p̄te p̄sente. Facis illis publicatōib⁹ testimoniū siue eoz dictis recitans i iudicio petat actor aut aduocat⁹ ei⁹ iudices vt sibi copia detur atte stationū. i. testimoniorū. petat etiā aduocat⁹ rei vel ipe reus q iudex p̄figat ei terminū ad excipiendū p̄ra psonas et dicta testiū p̄ ipm pductorū. Quo die siue termino p̄fixo sibi ad excipiendū. reus accedat ad iudiciū et excipiat p̄ psonas et dicta testiū dicēs. Vñe iudex dico q talis nō p̄t esse testis. q̄a pater vel frater ei⁹ est fili⁹ fratris actoris. vel est mulier vel vicius siue infamis simoniae latro vel fur. homicida vel piur⁹. Et hmoi excepti ones dicunt exceptōes psonales. q abiciūt psonas testiū. Item minor. xiiij. annis non admittit in causis civilib⁹. Et minor. xx. annis in criminalib⁹ nō admittit. Itē p̄sanguinei et domestici nō admittit. sz i nō criminalibus et non matrimonialibus bene admittuntur parentes. filij. sorores. Item non admittit testes in lupanari. vel in alio loco suspecto. Itē etiā in tpe feriato. de isto etiā in p̄ncipio h⁹ p̄milateris. Excipiat sic re⁹ vt aduocat⁹ rei p̄ dicta dicta testiū dicēdo. Domine iudex dico testimoniū testis illi⁹ nō valere p̄pter diuersitatē loci et t̄pis. qz vn⁹ dicit quō i ecclia actū sit alē i foro. Itē vn⁹ dicit q in die dñico. alē q i die feriato. q̄re dico testimoniū nō valere p̄pter diuersitatē t̄pis et loci. Cuz ergo actor nō pbat intentionē suā p̄ testes q̄s idurū p se. Itē ergo q ab impetitorē p̄ius absolvens me. eidē p̄petuū silentiū imponē.

De instrumento

hoc eundem mibi in expensis obediendo.

De instrumento.

Equitur de specie

probationis que fit per instrumenta et de exceptionibus contra instrumenta

Instrumentum est scriptum ad alicuius rei probationem factum. et dictum est instrumentum quia instruit. Instrumentorum due sunt species. Aliud publicum. aliud priuatum. Publicum quod publicam habet auctoritatem. Et sunt plures eius species. Uno modo dicitur publicum. quia per manus publicam est scriptum. id est. per manus tabellionis. id est. publici notarii. Secundo dicitur publicum quod est sigillatum sigillo autentico scilicet sigillo capituli vel episcopi. vel alicuius persone magne. Tercio dicitur publicum quod auctoritate iudicis authenticatum est. vel quod in iudicio scribitur vel scriptum est. Quarto dicitur publicum quod habet subscriptionem duorum vel trium testium idoneorum viuentium. Quinto dicitur publicum quod de publico armario vniuersitatis producit. sicut liber censualis in quo census et redditus scribuntur. &c. Priuatum instrumentum est quod aliquis facit scribi sibi vel alij. vel sibi et alij simul. Et nota quod si utraqque pars habet aliquod instrumentum per quod probare aliquid intendit debet illud exhibere ante publicacionem testium. Et si una pars voluerit transscribere instrumentum vel inspicere priuilegium alterius partis. datur ei copia transcribendi vel rescribendi. postquam reddat ab aduersaria parte parum cuius est.

De exceptione contra instrumentum.

Standum quod mul

In his modis contra instrumentum excipitur. scilicet contra stilum filum et bullam. Et hoc maxime habet fieri in literis papalibus. Unde Litera bulla stilus manus altera rasio filum. Nec faciunt scriptum domini pape irritum. Item si rasura est in loco vel in aliqua parte non valet. Rasura enim nocitura est suspecta.

Disquaz publica

Pta sunt dicta testium in iudicio et instrumenta exhibita utriusque parti ad inspiciendum seu transcribendum processa. Et postquam obligationes facte sunt ab aduocatis prius seu ab ipsis paribus. iudex debet motum vel monitum anni inferre secundum dicta testium et instrumentorum. Et maxime secundum allegaciones et rationes aduocatorum. Deinde iudex cum inspexerit et discusserit merita cause plenissime debet ipsum negotium terminare per sententiam diffinitiuam. Sententia ergo diffinitiva est iudicialis diffinitio siue disputatio que controuersis licitum finem imponit pronunciatione iudicis eodem nationem vel absolutionem rei continens.

Sententie iudicialis due sunt species. Interlocutoria et est semiplena sententia que profertur inter principium et finem cause non super principali negotio sed super emergentibus vel emergenti vel intercurrentibus quibusdam questionibus. ut super libello offerendo vel dando vel corrigendo vel negando.

Diffinitiva sententia est que primum negotium terminat omnes absolutiones vel damnationem. Item nota quod sententia ferenda est a suo iudice. quia si non a suo iudice non tenet. Nota quod iudex sedendo et non stando vel in loco consueto ubi sedere debet tempore iudicii debet ferre sententiam iudicalem vel in aliquo honesto. Et non in lupanari vel coquina. Et debet eam ferre utraque parte presente vel una parte altera per contumaciam absente. Nota quod sententia iudicialis in scriptis redigenda est et referenda. aliter non potest habere nomen sententie nec est sententia. et sic format in scriptis. Ego. B. decanus moguntin. ecclesie talis iudex in causa que venit inter B. ex una parte. et B. ex altera. super tali vinea obligati omnibus auditis hinc inde propositis et examinatis ad plenum predictae cause meritis de prudentium virorum consilio. B. absoluo ad instantias. E. eidem. E. perpetuum silentium imponendo super vinea tali condemnando. et ipsum predictum. E. auctoritate iudiciali in expensis quas fecerit B. vel intra lucem vel extra lit. sententia lata est in tali anno. &c.

ffor fine

De appellatione

De appellatione.

Appellatio est pro

uocatio facta a minore iudice ad maiorem iudicem de iniqua sententia vel iniquo grauamine. si enim iudex inique sententiat vel grauatur alicuius partes. tunc illa pars grauata debet appellare iudicem super tali sententia in grauamine. et semper a minore ad maiorem et non e converso. Et nota quod grauidatum appellandus est. ut de episcopo ad archiepiscopum metropolitani. de quo ad legatum pape. de legato ad papam. si omni medio omisso immediate a quolibet iudice ad papam appellari potest. Item nota quod a die late sententie. id est. in qua lata est sententia a iudice infra decem dies est appellandum. et post decem dies nemo audit appellans. Item qui appellat debet appellationem suam prosequi infra annum. nisi iusta causa vel impedimentum impediatur ei. scilicet infirmitas vel captiuitas. Inducie enim sunt tunc appellanti per biennium. Item in scriptis est appellandum sub hac forma. Ego. B. sentiens me grauatum a vestra sententia domine decane sancti Stephani moguntinen(s) dioecesis quam contra metulisti ppe. super tali vinea ad sedem apostolicam appello. et in his scriptis apostolos peto. Nota apostoli dicunt littere dimissionis. et que formant sub tali tenore. Sancissimo patri ac domino. dño suo sacrosancte romane sedis summo pontifici. B. humilis decan(s) sancti Stephani moguntinen(s). licet indignus. cum debita reuerentia filiali in omnibus subiecto dem. sanctitati vestre notum facio quod clericus presentius exhibitor a sententia mea quam contra ipsum tuli pro. D. ciue moguntinen(s). supra vinea pro qua lis inter ipsos vertebat coram me appellauit. et ideo dictus Petrus a iudicio meo dimissus et absolutus ad vestre sanctitatis examen literis presentibus transmutato. Et nota quod ad iudicem spectat quo appellatum est ut confirmet sententiam vel corrigat. etc.

Finis huius tractatuli.

Una introductio procuratoris.

Um citatio fun-

damentum sit ordinis iudicarij. Scias quod alia est citatio iudicis ordinarij. et alia iudicis delegati. Unde adueniente termino citationis iudicis delegati procurator rei coram eo appareat sic dicens. Ego procurator et procuratoris nomine. Ante oia protestor quod in vos venerabile virum. etc. tamquam in competente iudice. aut etiam in vestra presentia iurisdictionem non presentio. neque presentire intendo quousvis modo nisi inquantum ad hoc de iure astringor. Et si vos dñe venerabilis. etc. utique habere presentenditis aliquam iurisdictionem et commissionem tunc ego peto nomine procuratoris qui supra huiusmodi commissionis et iurisdictionis copiam mihi fieri et terminum competentem ad dicendum pro statu atque dari. alias ego protestor de grauamine et appellando. etc. Et adueniente termino citationis iudicis ordinarij procurator actoris dicat sic. Ego procurator et eo nomine. B. actoris accuso perumacia peris aduersus non comparitis petes eam perumaces reputari et mihi posteriores processus decerni. Ex aduerso procurator rei dicat sic. Ego procurator et eo nomine. B. peto mihi dari eam in scriptis siue summaria in hac causa impetitionem. unde tunc iudex statuatur. A. actori terminum ad bellandum. Adueniente huiusmodi termino procurator actoris dicat sic. Ego procurator. A. nomine actoris ad satisfaciendum huiusmodi diei termino. hunc exhibeo et produco libellum petes presentem aduersus cogi ad reddendum eodem libello oblato. Ex aduerso procurator rei ei. B. dicat. Ego procurator ipsi. B. peto mihi discerni copiam libelli oblato et etiam terminum competentem statui ad excipiendum verbo vel in scriptis si mihi presentem erit. Unde dñs officialis decernat copiam et terminum statuatur ad excipiendum. vicis terminum iuris. vel alio ad voluntatem presentium. Alio termino adueniente procurator rei dicat sic. Ego procurator ipsi. B. rei ad satisfaciendum huiusmodi diei termino produco has exceptiones per libellum ipsi. A. actoris oblato. petes et protestas prout presentem eis debet. Ex aduerso procurator dicat sic. Ego procurator actoris. A. peto huiusmodi exceptionum

Introductio procurationis

mibi decerni copiam et terminum ad dicendum pro
figi et assignari. Et ex post dominus iudex decernat
copiam et terminum statuatur ad dicendum siue re
plicandum. Adueniens termino procurator
actoris sic dicat. Ego procurator ipsius. **A.**
actoris ad satisfaciendum termino produco has
replicationes et exceptiones propter rei produc
tas putantur in eis. Et aduerso procu
rator rei sic dicat. Ego procurator ipsius. **B.**
rei peto mibi decerni copiam huiusmodi replicatio
nis et terminum ad duplicandum profigi assignari.
Illo termino adueniente procurator ipsius rei si
bi placet potest petere ut dominus iudex interloquatur
hincinde producat. Sin autem tunc procurator rei
dicat sic. Ego procurator ipsius. **B.** rei ad satis
faciendum huiusmodi termino exhibeo huiusmodi duplica
tiones petens et allegans ut prius in eis. Et ad
uerso procurator actoris dicat sic. Ego procura
tor et eo nomine ipsius. **A.** actoris peto copiam huiusmodi
duplicatois mibi decerni et terminum statuatur
ad dicendum siue ad triplicandum. Adueniens
huiusmodi termino procurator ipsius. **A.** actoris sic di
cat. Ego procurator actoris ad satisfaciendum
termino has produco replicationes et duplica
tiones ipsius rei protestans et allegans prout pri
us in eis. Et aduerso procurator rei sic di
cat. Ego procurator. **B.** rei peto copiam tripli
catiois huiusmodi mibi decerni et terminum assigna
ri ad quadruplicandum verbo vel in scriptis fin
em mibi competentem. Terminum isto adueniente
procurator. **B.** rei sic dicat. Ego procurator
et eo nomine ipsius. **B.** rei produco huiusmodi quadri
plicationes pro parte aduersam petens et protestans
prout in eis prius. Et aduerso procurator
actoris dicat sic. Ego procurator ipsius. **A.** ac
toris peto per vos dominum iudicem super deductis in
iudicio interloqui et iudex tunc statuatur terminum
partibus ad audiendum voluntatem suam. Isto ter
mino adueniente si iudex interloquendo pronun
ciauerit libello oblato ab actore pro rei fore re
spondendum. Tunc si procurator rei vult ap
pellare statim protestabit de grauamine ap
pellando. Et debet infra decem dies a tali sente
ntia prolata appellare. Si si non voluerit appella
re tunc idem procurator rei respondendo libello
dicat sic. Ego procurator ipsius. **B.** rei dico pe
tita in libello et narrata prout narrant vera esse

animo litem prestandi affirmatiue. Et sic facta
litis prestatione iudex statuatur terminum par
tibus siue procuratoribus hincinde ad iu
randum de calumnia vitanda et veritate di
cenda cum omnibus et singulis capitulis
in et sub iuramento calumnie contentis. **Et.**
Et potest iudex statim bene recipere huius
modi iuramentum a partibus hincinde. Quo
iuramento prefato a partibus hincinde receptis
iudex statuatur actori seu ei procuratori termi
num ad ponendum et articulandum in causa hu
iusmodi. Quo termino adueniente procu
rator actoris dicat sic. Ego procurator et eo
nomine ipsius. **A.** actoris huiusmodi produco et exhi
beo positiones et articulos petens partes ad
uersam cogi ad dicendum et excipiendum. quic
quid dicere vel excipere voluerit contra positiones
et articulos oblatos. necnon ad respondendu
in eisdem. Et aduerso procurator rei sic di
cat. Ego procurator ipsius. **B.** rei peto copiam
positionum et articulorum mibi decerni et ter
minum competentem ad contradicendum prefigi
et assignari. Adueniens huiusmodi termi
no procurator rei sic dicat. Ego procurator
ipsius. **B.** rei produco has exceptiones con
tra positiones et articulos partis aduersae pe
tens respondens et protestans prout et quem
admodum prius in eis. Et aduerso procu
rator ipsius actoris sic dicat. Ego procurator
ipsius. **A.** actoris peto mibi decerni copiam pro
ductorum et terminum ad contradicendum assigna
ri. Terminum isto adueniente procurator ac
toris sic dicat. Ego procurator ipsius. **A.** acto
ris ad satisfaciendum termino has exhibeo re
plicationes contra exceptiones et responsio
nes partis aduersae petens prout continetur
in eisdem. Et aduerso procurator rei si pla
cet petat copiam et terminum ad duplicandum
eodem modo ut supra dictum est. vel petat iu
dicem ut interloquendo pronunciet super ad
missione vel repulsione articulorum. Tunc
iudex statuatur partibus terminum ad audien
dum voluntatem suam super admissione et re
pulsione articulorum. Et isto termino adueni
ente si iudex pronunciauerit articulos fore et
esse ad probandum admitteudos. **Et.** procura
tor rei si viderit se grauatus protestari debet

Introductio procurationis

de grauamine et appellando. Et infra dies de-
cē a lra lata appellare. Sin aut tūc faciat istā
interlocutoriā trāsire in rē iudicatā. Et eodē
termio procurator ipi⁹ Alactoris petat sibi
statui et assignari terminū ad pbandū inten-
tionē suā p pma dilatoe quā iudex sibi dare
et assignare dicit infra quā dilatoe pcurator
actoris citari faciat in certū perempto. termi-
nū nōnullos testes de pibēdo testimoniū
veritati in hmōi cā. Et in eundē terminū fa-
ciat citari reū seu ei⁹ pcuratorē ad videndū
seu audiendū pducī recipi admitti et iurare
nōnullos testes de pibēdo testimoniū veri-
tati in cā hmōi. necnō ad dandū et exhibendū
interrogatoria fm q ipos testes examiari et in-
terrogari voluerit q terminū citatōis adue-
niēte pcurator actoris sic dicat. Ego pcura-
tor ipi⁹ Alactoris hmōi pduco testes petēs
eosdē recipi admitti iurare de pibēdo veri-
tati testimoniū i cā hmōi eosdēq examiari
Ex aduerso pcurator rei sic dicat. Ego pcurator
rei ipi⁹ B. rei h pduco interrogatoria iur-
ta et fm q testes ipos volo examiari. nūlo-
min⁹ ptestor q ius mibi maneat saluū et ille-
sū excipiēdi tā cōtra testes qz p eoz dicta pro-
loco et tpe oportunis. Itē si actor i pma dila-
tione suā intētionē plene nō pbauerit petat
sibi decerni scdaz dilatoe vel tertia v^l qrtaz
cū solēnitare ad pbandū. et postqz actoris te-
stes pducti admissi et iurati sūt p iudicē et
notariū examiati. tūc actor siue pcurator ac-
toris petat sibi pfigi et assignari terminū ad
videndū et audiendū dicta seu testiū attesta-
tiones in hmōi cā iuratoz receptoz admissoz
examiatoz publicari. ipm qz reū citari ad idē
fiendū vel dicendū cām rōnabilē qre hmōi
fieri nō debeāt. Istō termio adueniēte actor
siue ei⁹ pcurator sic dicat. Ego pcurator ipi⁹
si⁹ Alactoris peto p vos dñm iudicē testiū
dicta siue attestatōes i hmōi cā receptoz ad-
missoz iuratoz et examiatoz publicari et p
publicans haberi. Tūc iudex qrat ab eo. an
enā velit plures pducere testes sup intētoe
sua. Et si dixerit q nō. tūc dicat iudex si enā
renūciat pductioni pteriori testiū. et si pcurator
tūc dixerit q sic. notari⁹ cause ponat in
actū talē renūciatōē testiū. Ex aduerso si p

curator rei cām habuerit rōnabilē quare ve-
ro dicta testiūz nō sint publicanda illa mor-
et incōtinēti dicit corā iudice pponere. si aut nō
habuerit hmōi cām s; cōsentit publicationi.
tūc iudex dicat notario vt legat dicta testiūz
vt sic p publicatione habeant. Qua publica-
tione sic factā pcurator rei petat sibi decerni co-
piā attestatiōnū et terminū cōpetentē pfigi et
assignari ad dicendū tam p dicta et attesta-
tiones testiū qz eoz psonas. Illo adueniēte
termio pcurator rei sic dicat. Ego pcurator
ipi⁹ rei ad satisfaciendū hmōi termino pro-
duco has exceptiōes p dicta testiū ac eoz p-
sonas p parte aduersa pductor petēs et alle-
gās vt pīnēt in eis dē. et ex aduerso pcurator
actoris sic dicat. Ego pcurator ipi⁹ Alacio-
ris peto copiam pductorū mibi decerni et ter-
minū dari ad replicandū fm q mibi ppetierit
et procedat si placet vt supra exemplificatū ē
et nūc replicandū nūc duplicandū. zc. Deinde
pcurator actoris petat sibi assignari certū
terminū ad producendū oīa et singula iura
et munimēta. lras scpturas pūlegia et instru-
mēta sibi in hmōi causa necessaria ipm qz re-
um ad idem. Quo termino adueniēte pro-
curator ipi⁹ Alactoris sic dicat. Ego pcura-
tor noīe actoris ad satisfaciendū termino repro-
ducto h singula in hmōi producta verbo. et
si habuerit aliqua que non sunt pūs produ-
cta illa producat in scriptis. Ex aduerso pro-
curator rei sic dicat. Ego peto mibi dari co-
piā illorū de nouo productoz. et terminum
statui ad excipiendū siue dicendū verbo vel
in scriptis contra omīa et singula producta
in hmōi causa. Et potest procedi vt supra re-
plicando triplicando. zc. Enāz potest obser-
uari termin⁹ ad declarandū si fuerit necesse.
Deinde pcurator actoris petat sibi dari ter-
minū ad cōcludendū in huiusmodi causa.
Ipsum qz reum ad idem vel ad dicendum
causam rationabilē quare in hmōi cā pcludi
nō debeat. Istō termio adueniēte pcurator
actoris sic dicat. Ego pcurator ipsius
actoris peto in hmōi cā pcludi et mecū p cō-
cluso haberi. Ex aduerso pcurator rei. si quā
habuerit cām rationabilē quare in cā hmōi
nō fuerit pcludendū. illam proponere debz.

Defensorium iuris

Et si illa causa iudex audire recusauerit tunc procurator rei prestari debet de grauamine et appellando. **z.** Sed si procurator rei non habuerit causam rationabilem huiusmodi tunc iudex potest cum ambo partibus concludere in huiusmodi causa et pro cluso habere et ex parte iudex assignet publicum hunc indeterminatum ad videndum et audiendum sententiam diffinitiuam in huiusmodi causa ferri et promulgari. Illo termino adueniente procurator actoris dicat sic. Ego procurator ipsius actoris partis aduersae non comparent. accuso contumaciam ipsamque contumacem peto reputari. et in eius contumacia sententiam diffinitiuam pro me et parte mea et contra partem aduersam secundum formam petitionis pro me superius oblate in scriptis ferri et promulgari. Sed si procurator rei fuerit praesens potest sic dicere. Ego procurator nomine ipsius B. rei prestor de non consentiendo in sententiam diffinitiuam ferendam ex eo quod causas rationabiles proposui et allegavi in causa huiusmodi. et alias protestor de grauamine et appellando. **z.** vel potest procurator rei sic dicere secundum exigentiam materie. Ego procurator rei peto sententiam diffinitiuam pro me et parte mea. et contra partem sibi in huiusmodi causa aduersam ex eo quod insufficienter probauit suam intentionem in scriptis ferri et promulgari. **z.** Et sic dicit iudex pronuntiandum ferat sententiam diffinitiuam. Si fuerit pro actore tunc procuratores sic dicant. Ego procurator vice et nomine ipsius A. actoris in quantum huiusmodi sententia pro parte mea et contra partem aduersam facere videtur et non alias tunc per vos notarium causae huiusmodi mihi fieri publicum instrumentum peto. In quantum vero contra partem meam faceret et pro parte aduersa. tunc protestor de grauamine et appellando. **z.** Ex aduerso si sententia fuerit contra reum seu procuratores rei dicat sic. Ego procurator ipsius B. rei dico huiusmodi sententiam si sic dici meretur fore iniustam et iniquam et protestor de grauamine. et appellando. **z.** Et infra decem dies ab illo grauamine sententia sic lata debet in scriptis appellari. alias enim sententia transit in rem iudicatam.

Incipit defensorium iuris.

Quia bone rei datur consilium et praesentis habetur vite subsidium et eterne remunerationis cernit expectare primum. **xiij. q. ij. c. bone rei.** Ideo ego. **J.** monachus cisterciensis ordinis videns reos propter maliciam actoris fatigari laboribus et expensis. Praesens opusculum de corpe canonum decretalium ac legum collegi putavi iuris defensorium illud denotans. eo quod per doctrinam contra actorem tueri se valeat exceptores rei viles in eo ponens. Nam exceptio nes rei dicitur. **ff. de excep. l. ij.** Si enim veritas non defensat opprimat. Rogo ergo hominem huius opusculi lectorem ut deum pro me deprecetur. loquor enim nunc prope quod loqui non possum. Unus petuo mea est pro lege habenda. ut in autem. **de nupt. xij. q. iij. c. unusquisque.** ubi petitur. **Alm. bro.** Et sit petitio sua lex. Nam naturalis equitate tenet quilibet de bono faciendo et quod sibi bonum fecit. **ff. de petitione. here. ed. et si. §. consuevit.** praesens opusculum. ergo pro re. annulos distinguat ut facilius in eo quod querit inueniat Et ponit primo registrum.

Tituli istius libri.

De descriptione.
De iudiciis.
De arbitris.
Contra actorem.
Contra procuratorem.
Contra procuratorium.
Contra aduocatum.
Contra libellum.
Contra testes.
Contra interrogatoria.
Contra instrumenta.
Contra priuilegium.
Contra testamentum.
Contra positiones.
Contra sententiam.
Contra appellationem.
Contra electionem prelatorum.
Contra prescriptionem et usurpationem.